

Aandacht voor de wereld van Janek, Kees en Vicky

Nu de meest werkfitte pareltjes al uit de bestanden zijn gevist en aan het werk zijn, groeit de aandacht van gemeenten voor de mensen die al jaren in de bijstand zitten. Een aantal gemeenten loopt voorop en slaagt erin deze vergeten groep in beweging te krijgen. Lessen uit Rotterdam en Peel en Maas.

■ TEKST JESSICA MAAS BEELD ISTOCK

Bidden en hardlopen, dat is wat de 47-jarige Janek, voormalig automonteur, vooral doet. Al jaren zit hij in de bijstand, is gedeeltelijk afgekeurd. Hij is al twintig jaar ziek, zegt hij zelf. De Nederlandse taal is hij nauwelijks machtig.

Henk van 55 kreeg een ongeluk in de bouw. Zijn vrouw kampt met psychische problemen. Henk is vaak boos, boos op de samenleving waar mensen niet meer naar elkaar om kijken. Die boosheid verdwijnt echter als sneeuw voor de zon wanneer hij Kungfu-les geeft. Zijn leerlingen dragen hem op handen. Henk is daar een ander mens.

De 30-jarige Vicky, oranje haren en een grote tatoeage op haar arm, houdt niet van oogcontact. Ze heeft veel meegemaakt in haar leven en vertrouwt niemand meer. Behalve haar dochter, daar doet ze alles voor. Vicky wil graag aan het werk maar heeft geen diploma's. De portretten die journalist Joël Batenburg maakte over Rotterdamers in de bijstand zeggen meer dan stapels beleidsnota's bij elkaar. De quote van een Rotterdamse activeringscoach eveneens: 'Er zijn geen makkelijke oplossingen.' Het boekje 'In de bijstand. Verhalen van Rotterdamers' dat in april verscheen, geeft een indringende inkijk in het leven van mensen in de bijstand. Geen verhalen uniek voor Rotterdam. Elke gemeente in Nederland telt wel een Vicky, Henk en Janek. Vaak vergeten en verdwenen onder in de bekende kaartenbak.

Ander verhaal Lange tijd zijn deze mensen in Nederland verwaarloosd, zegt Menno Fenger, bestuurskundige aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Afschreven als het granieten bestand van de bijstand. "Maar vraag aan langdurige bijstandsontvangers: 'Wat wil jij over tien jaar? Wat is jouw droom?', dan antwoordt niemand: 'Lekker in de bijstand blijven.' Ook families die al generaties lang in armoede leven en waar een uitkering eerder regel dan uitzondering is, dromen van een betere toekomst voor hun kinderen. Ze willen juist dat het patroon wordt doorbroken."

Maar ook de wetenschapper benadrukt: eenvoudige oplossingen zijn er niet. "Iedereen kan werkloos raken, maar jaren in de bijstand, dat is een ander verhaal. Mensen met veerkracht en een netwerk lukt het vaak om weer aan het werk te komen. Maar mensen die jaren in de bijstand zitten, zijn niet zoals jij en ik. Dit zijn mensen die al hun hele leven tegen problemen aanlopen, die moeite hebben de regie te pakken. Dat moeten gemeenten gaan inzien." »

'Ik ben vaak voor gek verklaard; deze groep zou niets willen of kunnen'

Nico van Wijk (gemeente Rotterdam)

‘Langdurige bijstandsontvangers worden door allerlei problemen op hun plaats gehouden; ga eens aan een van die elastiekjes peuteren’

Menno Fenger (hoogleraar)

» **Vergeefse moeite** In Rotterdam lijkt dat kwartje wel te zijn gevallen. De Maasstad heeft de twijfelachtige eer al jarenlang landelijk koploper te zijn met het aantal mensen in de bijstand. Ruim 35.000 zijn het er nu. Iets minder dan 5.000 leven al meer dan tien jaar van een uitkering. Daarom besloot de toenmalige wethouder in 2011 om zich met het kleinschalige project ‘Full Engagement’ te richten op de groep met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt. Een groep die volkomen uit beeld was verdwenen en zelfs niet meer in aanmerking kwam voor re-integratie-trajecten. Nico van Wijk, afdelingshoofd Prestatie010, herinnert zich het pionieren. “Ik ben vaak voor gek verklaard. Deze groep zou niets willen of kunnen. Vergeefse moeite. Maar we zijn toch maar gewoon begonnen.”

Van Wijk en z’n team riepen de bijstandsklanten op voor een gesprek. Vaak hadden ze al jaren geen ambtenaar gezien. “We zijn gaan praten maar vooral gaan luisteren. Echt gaan luisteren. Wat willen ze? Wat zijn de dromen? Waar hebben ze hulp bij nodig?” Uitstroom naar werk stond niet voorop. Activering en persoonlijke ontwikkeling wel.

De volgende wethouder, ook van de PvdA, besloot het project onder de naam ‘Maatschappelijke Inspanning’ voort te zetten en uit te breiden naar veertien wijken in de stad. Het was zijn opvolger van Leefbaar Rotterdam, Maarten Struijvenberg, die de aanpak in 2014 omdoopte tot ‘De Tegenpresentatie’. Voor wat, hoort wat, was zijn credo. Stevige taal, die in het land heel wat wenkbrauwen deed fronsen. “In al die jaren hebben we de aanpak voortgezet en uitgebreid”, stelt Van Wijk. Sancties zijn er nauwelijks opgelegd. Cruciaal is dat mensen zelf de tegenprestatie mogen invullen. Vrijwilligerswerk, taalles, mantelzorg, bewegingsles. Veel is mogelijk. “Iedereen kan wat. Daar geloof ik echt in.” Kom bij Van Wijk dus ook niet aan met een term als het granieten bestand. Fel: “Daarmee doe je deze mensen echt tekort. Je kunt hen niet afschrijven.”

Oprecht en wijkgericht De Rotterdamse aanpak – door PvdA-wethouder Richard Moti in maart van dit jaar omgedoopt tot Prestatie010 – heeft resultaat. De afgelopen vier jaar heeft de gemeente met 21.000 werkzoekenden gesproken: 15.000 van hen doen nu een geregistreerde tegenprestatie. En er zijn ook mensen uitgestroomd naar betaald werk. “Vorig jaar bijna 300. Dat is vooral hun eigen verdienste geweest”, zegt Van Wijk.

Hoe deze groep van 21.000 eruitziet? Van Wijk somt op: “Gemiddeld 51 jaar, 11 jaar in de uitkering, het merendeel heeft taalproblemen, schulden en veel lvb-problematiek.” Grote problemen, maar hopeeloos? Nee. Hij schudt beslist zijn hoofd. “Voor geïsoleerde mensen die nauwelijks buiten komen, is twee uur vrijwilligerswerk een enorme stap. Elke stap telt, is het nieuwe motto.”

Inmiddels is de stad klaar voor de volgende fase. Van de 15.000 mensen die vrijwilligerswerk doen, mantelzorgen of de tegenprestatie op een andere manier invullen, is de verwachting dat 9.000 zogenoemd arbeidspotentieel hebben. In deze groep wordt de komende vier jaar extra geïnvesteerd.

De Rotterdamse aanpak trekt veel belangstelling. Uit binnen- en buitenland. “Rond onze aanpak bestaan zoveel misverstanden. Kom gewoon zelf kijken, zeg ik altijd. Oprechte aandacht, een lange adem, niet te hoge verwachtingen en wijkgericht. Daar draait het om. Begin gewoon maar eens, verzand niet in allerlei discussies, want dan ben je zo jaren verder.”

Eerst koffie Aandacht. Dat woord valt vaak in het sociaal domein. Ook in het essay ‘Klant in Beeld’ dat onderzoeksbureau De Beleidsonderzoekers eind vorig jaar schreef in opdracht van het ministerie van SZW. De belangrijkste conclusie van het onderzoek na klant-in-beeld gesprekken in vijf gemeenten: aandacht doet groeien. Dat deze werkwijze meer capaciteit en middelen vraagt, mag helder zijn. Werkprocessen moeten worden aangepast, zodat klanten na het eerste gesprek ook begeleid kunnen worden. Maar de vijf onderzochte gemeenten merkten ook dat het in beeld brengen van de bijstandsklanten leidt tot ‘betere ondersteuning, ontwikkeling van klanten en meer participatie.’ Uit het essay: ‘De gemeenten ontdekten dat meer klanten arbeidsvermogen hebben dan

‘Langdurig in de bijstand, dus kansloos!?’

Dat was de titel van de landelijke benchlearnbijeekoms die Divosa op 5 april organiseerde. Gemeenten gingen hier met elkaar in gesprek over aandacht in de bijstand. Persoonlijke aandacht zorgt in veel gevallen voor meer inzicht in de leefwereld van klanten en dus een beter afgestemde dienstverlening, zo viel te beluisteren. Gemeenten blijken deze benadering al op verschillende manieren in praktijk te brengen. Van het frequent intensief persoonlijk contact in Sittard-Geleen tot het eigen uitzendbureau van Werkzaak Rivierenland en het geheim van Veenendaal. Het verslag van de bijeenkomst is te lezen op [divosa.nl](#) (zoek: benchlearn verslag langdurig bijstand).

zij vooraf dachten, maar dat er inspanningen nodig zijn om belemmeringen die werk in de weg staan weg te nemen.’

Niet alleen een grote stad als Rotterdam, met de grote aantallen bijstandsgerechtigden, zet opvallende stappen. De twee Limburgse gemeenten Beesel en Peel en Maas zijn zelfs landelijke koplopers in het onderzoek van het CBS naar uitstroom uit de langdurige bijstand. Het geheim van Peel en Maas? Beleidsmedewerker Ivo Dohmen doet het graag uit de doeken, waarbij opnieuw het woord aandacht valt. En niet alleen voor vergeten groep in de kaartenbak. Dohmen pleit juist voor aandacht voor de werkgever.

Even terug in de geschiedenis. De fusiegemeente Peel en Maas voert sinds 2004 de re-integratie in eigen beheer uit. Juist ook om de klant beter in beeld te krijgen. “We constateerden op een gegeven moment dat we zaten te sleutelen aan mensen – met opleidingen, sollicitatietraining, al die geijkte re-integratie-instrumentjes -- maar zonder het gewenste effect.” Dohmen en zijn collega’s besloten daarom in 2011 een klein aantal ondernemers te vragen wat zij nu eigenlijk vonden van dat gesleutel. Het bleek een ijsbreker. “Ze waren oprecht verrast dat iemand van de overheid uit de ivoren toren kwam en hen om advies vroeg.”

De ondernemers bleken al te bereid om mee te denken. Kritiek was er ook. De gemeente was veel te introvert en had nauwelijks een beeld van de ondernemers binnen de gemeentegrenzen. “Die raad hebben we ter harte genomen en we zijn naar buiten gegaan. We zijn koffie gaan drinken. Naar de bedrijven toe. Met oprechte interesse in het product en de eigen cultuur. Daarmee raakten we hen in hun hart.” Inmiddels is Peel en Maas ‘op de koffie geweest’ bij vierhonderd bedrijven, waarvan er nu tweehonderd actief zijn in het netwerk ‘Wij maken werk van werk’. Dit leidde tot stageplekken, werkervaringsplaatsen én vaste banen. De uitstroompercentages zijn de afgelopen jaren gestegen naar – een voor veel gemeenten jaloersmakende – 16 procent. De uitval van de geplaatste mensen is met 4 procent eveneens opvallend laag.

Hoogleraar Menno Fenger stipt in dit artikel kort de problematiek van intergenerationale armoede aan: armoede als overdraagbaar sociaaleconomisch probleem. Uit onderzoek is bekend dat juist als er meerdere problemen in een familie spelen, de kans op overerving van armoede zeer groot is. Hoe beïnvloedt die sociale context iemands bestaan en hoe kun je de vicieuze cirkel doorbreken? In het septembernummer van *Sprank* gaan we hier dieper op in.

Natuur talent Het zijn niet alleen maar de werkfite parels die in Peel en Maas aan de slag gaan, benadrukt Dohmen. Het gaat juist om mensen die thuis zaten weg te kwijnen, zonder perspectief. Hij geeft het voorbeeld van een jongen met flinke gedragsproblemen. Dagbesteding zou het hoogst haalbare zijn. “Tot een van onze consultants door een ondernemer werd benaderd omdat deze jongen dag in en dag uit op zijn parkeerplaats stond. Het bleek dat hij gek was van auto’s. Het bedrijf, dat uitlaten voor sportwagens maakt, heeft hem vervolgens binnengelaten. Die ondernemer had een groot sociaal hart en wilde iets betekenen voor die jongen.” Een gouden match. In het bedrijf vroegen ze hem later een keer een uitlaat te lassen. “Hij bleek een natuur talent.”

De crux van dit verhaal? Dohmen: “Niemand had gedacht dat een jongen met de indicatie dagbesteding uiteindelijk op een reguliere werkplek terecht kon komen. Dankzij het lef van deze ondernemer en de begeleiding die zijn consultant heeft geregeld, is het wel gelukt.” Het advies uit Limburg? “Ga eens praten met die werkgevers, toon durf en wees bereid om allerlei kaders los te laten.” Te vaak worden mensen die langdurig in de bijstand zitten, afgeschreven, vindt Dohmen. Hij weet net als collega Nico van Wijk uit Rotterdam dat ieder mens iets kan. “Het vraagt alleen een andere bril.”

Het laatste woord is aan bestuurskundige Fenger. Hij ziet het overal bij gemeenten in Nederland borrelen. Wantrouwen maakt plaats voor vertrouwen. Klanten worden centraal gesteld en onorthodoxe werkwijzen meer en meer omarmd. Er lijkt meer ruimte voor per-

soonlijk contact en verwachtingen worden bijgesteld. Niet iedereen is voor een werkzaam leven in de wieg gelegd. “Mensen die langdurig in de bijstand zitten worden door allerlei problemen – schulden, gezondheid, familie – op hun plaats gehouden. Ga maar eens aan een van die elastiekjes peuteren en kijk wat er gebeurt.”

Verder lezen?
‘In de bijstand. Verhalen van Rotterdammers’, Joël Batenburg, 2019. Het e-book is gratis te downloaden via [joelbatenburg.com](#). ‘Klant in Beeld’, De Beleidsonderzoekers, 2019. Het essay is gratis beschikbaar op: [debeleidsonderzoekers.nl](#).

Fenger vindt dat het sociaal domein een voorbeeld moet nemen aan de medische wereld, waar gepersonaliseerde medicatie aan terrein wint. “We weten sinds kort dat bepaalde medicijnen een ander effect hebben op mannen dan op vrouwen, of zelfs op mensen met verschillende DNA-profielen. Zo kan het ook met re-integratievoorzieningen. Op maat gemaakt voor elke klant.” ❁

‘Je moet deze mensen niet afschrijven, maar een andere bril opzetten’

Ivo Dohmen (gemeente Peel en Maas)